

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ความหมายของควาญช้าง
2. สภาพของควาญช้างในสังคมไทย
3. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต
4. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย
6. แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
7. ระบบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
8. แนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
9. ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
10. ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่
11. แนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
13. สรุปหลักการและแนวคิดที่นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ความหมายของควาญช้าง

สิริมา เจริญภัทรเกษัช (2542 : 4) ได้กล่าวว่า ควาญช้าง หมายถึง ผู้ที่เป็นเจ้าของช้าง มีกรรมสิทธิ์ในช้างเชือกนั้น ๆ

กังสาด กนกหงษ์ (2544 : 8) ได้กล่าวว่า ควาญช้าง หมายถึงผู้มีหน้าที่ในการดูแลช้างด้วยความรัก ความผูกพันและสามารถขึ้นนั่งคอบังคับช้างให้ช้างปฏิบัติตามคำสั่งได้ ควาญช้างอาจจะเป็นเจ้าของช้างเองโดยตรงหรือจะเป็นโดยอาชีพโดยรับจ้างเป็นควาญก็ได้

สรุปได้ว่าควาญช้าง หมายถึง ผู้มีหน้าที่ในการดูแลช้างด้วยความรัก ความผูกพันและสามารถขึ้นนั่งคอบังคับช้างให้ช้างปฏิบัติตามคำสั่งได้ ควาญช้างอาจจะเป็นเจ้าของช้างเองโดยตรงหรือจะเป็นโดยอาชีพโดยรับจ้างเป็นควาญ

2. สภาพของควาญช้างในสังคมไทย

ควาญช้างในสังคมไทย ได้มีการเลี้ยงช้างเป็นกลุ่ม โดยกลุ่มผู้เลี้ยงช้างและการเลี้ยงช้างในแต่ละภาค มีดังนี้

2.1 กลุ่มผู้เลี้ยงช้างกะเหรี่ยง

ชาวกระเหรี่ยงชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ถูกถ่ายทอดวิชาเลี้ยงช้างมาสู่กลุ่มคนเลี้ยงช้างรุ่นต่อมา ด้วยการสั่งสอนและการเรียนรู้จากผู้รู้ด้วยตนเอง ดังนั้นนอกจากช้างเลี้ยงที่เป็นมรดกตกทอดมาสู่คนรุ่นหลัง ภูมิปัญญาความรู้เรื่องการเลี้ยงช้างก็ถูกถ่ายทอดมากับการเป็นเจ้าของช้างของคนรุ่นต่อมาด้วย (กังสาด กนกหงษ์, 2544 : 35) ลักษณะคนเลี้ยงช้างจะเป็นการเลี้ยงเพื่อไว้ใช้งาน ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของควาญช้างกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ กล่าวคือ ช้างจะถูกเลี้ยงไว้ใช้งานเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็น งานบรรทุก หรืองานลาก ต้องอาศัยแรงงานของช้างทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น การใช้ช้างชักลากไม้เพื่อนำมาใช้ในการสร้างบ้านเรือน หรือการใช้ช้างในการขนย้ายผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวโพด ข้าวไร่ ฯลฯ โดยเฉพาะการปลูกข้าวไร่นั้นชาวกระเหรี่ยงนิยมปลูกข้าวตามไหล่เขา ซึ่งเป็นพื้นที่สูงและมีความลาดชัน การขนย้ายผลผลิตดังกล่าวกลับเข้าสู่หมู่บ้าน ต้องใช้แรงงานช้างในการบรรทุกและลากนั้น ช้างสามารถทำงานขนย้ายดังกล่าวได้ดีแม้ในพื้นที่ ที่มีข้อจำกัด (กังสาด กนกหงษ์, 2544 : 36)

การเดินทางติดต่อเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนที่อยู่ห่างไกลกันออกไป ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางนาน ในยุคที่การคมนาคมเข้าไม่ถึงชุมชนชาวบ้านจึงใช้ช้างเป็นพาหนะในการเดินทางและขนส่ง สำหรับครอบครัวที่ไม่มีช้างนั้น เมื่อมีความต้องการที่จะใช้แรงงานช้าง ก็จะมีการว่าจ้างเพื่อนบ้านที่เป็นเจ้าของช้าง การตกลงข้อตกลงจะเป็นรูปของการให้ผลผลิตทางการเกษตรมากกว่าการว่าจะตอบแทนในรูปของตัวเงิน ในปี พ.ศ. 2528 ชุมชนดั้งเดิมได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ จึงอพยพมาตั้งชุมชนใหม่ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ช้างยังคงมีบทบาทในการทำงานที่ตอบสนองวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากการใช้ช้างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านแล้ว แสดงว่าเจ้าของช้างบางเชือก อาจได้รับการว่าจ้างให้ช้างทำงานลากไม้ โดยมีพื้นที่การทำงานอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับสัมปทานการทำป่า (กังสาด กนกหงษ์, 2544 : 336-37)

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2532 รัฐบาลปิดการให้สัมปทานการทำไม้แก่เอกชน ทำให้ช้างเลี้ยงและควาญที่เคยมีอาชีพลากไม้ ไม่มีงานทำ และขาดรายได้ ซึ่งกลุ่มเจ้าของช้างบางคนก็ได้รับผลกระทบ จากเหตุการณ์ดังกล่าวและตัดสินใจขายช้างไป ในขณะที่เจ้าของช้างบางคนไม่ขายช้าง แม้ไม่มีรายได้จากการเลี้ยงช้างก็ตาม

ในปี พ.ศ. 2535 เป็นช่วงที่เริ่มมีบริษัททัวร์มาสำรวจในพื้นที่หมู่บ้านใหม่พัฒนา เพื่อจะประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวโดยใช้พื้นที่ใหม่พัฒนารองรับ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีสภาพแวดล้อม ที่ยังคงเป็นธรรมชาติ บ้านใหม่พัฒนาเป็นชุมชนชาวกระเหรี่ยงที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและมีการเลี้ยงช้าง ดังนั้นธุรกิจการท่องเที่ยวต้องแพและนั่งช้างจึงเกิดขึ้น โดยใช้คนในท้องถิ่นเป็นพนักงานให้กับบริษัททัวร์ดังกล่าว จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ช้างเริ่มมีบทบาทในการทำรายได้ให้กับเจ้าของช้างอีกครั้ง ช้างบางเชือกที่เคยทำงานลากไม้ ก็เริ่มเข้าสู่การใช้ช้างในธุรกิจการท่องเที่ยว แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงไม่ทิ้งอาชีพลากไม้ กล่าวคือในช่วงระยะเวลาที่มีการลากไม้ก็จะเป็นไปทำงานลากไม้ ช่วงไม่มีงานทำก็กลับมาบ้าน และเข้าสู่การใช้ช้างในธุรกิจท่องเที่ยวเพื่อหารายได้ (กึ่งสตาล กนกหงษ์. 2544 : 37)

ความเชื่อและพิธีกรรมชาวกระเหรี่ยงที่บ้านใหม่พัฒนา มีความเชื่อที่เกี่ยวกับช้างเลี้ยง ค่อนช้างน้อยเนื่องจาก ลักษณะการเลี้ยงช้างที่ไม่มีความใกล้ชิดกับครอบครัว ความสัมพันธ์ของช้างจะมีมากกับควาญช้างเท่านั้น และเนื่องจากลักษณะการทำงานที่ช้างทำนั้น เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน หากไม่มีงานช้างก็จะถูกนำไปผูกป่า ช้างจึงเป็นเสมือนสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงเอาไว้ใช้งาน ในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จะเป็นไปในลักษณะของการใช้งานที่แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนดังกล่าวมีการใช้งานที่เหมาะสม และไม่ให้ทำงานหนักมากเกินไป

ความผูกพันที่แสดงให้เห็นในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมนั้นชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นเจ้าของช้างนั้นต้องเป็นด้วยกัน 2 คน เพราะชาวกระเหรี่ยงเชื่อว่าช้างเป็นสัตว์ใหญ่ มีบารมีมากกว่าเจ้าของช้าง 2 คน หรือมากกว่าต่อช้าง 1 เชือกจึงจะเป็นผลดีแก่เจ้าของช้าง ในกรณีที่ช้างล้มนั้น เจ้าของช้างจะมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์ จากนั้นจึงทำการฝัง สวดทำพิธี เหมือนกับการสวดคนตาย

ในวันสงกรานต์จะมีการรดน้ำช้าง ประแป้ง เหมือนเป็นการขอโทษช้างที่ใช้งานและทำโทษเมื่อช้างไม่เชื่อฟัง มีการเลี้ยงอาหารช้างโดยคนในหมู่บ้านจะมาร่วมในงาน (กึ่งสตาล กนกหงษ์. 2544 : 38)

การใช้เสียงและคำสั่งในการควบคุมช้าง ควาญช้างยังต้องเรียนรู้ในการให้เท้าบังคับที่บริเวณหลังใบหูของช้างควบคุมไปกับการออกคำสั่งด้วยเสียง นอกจากนั้นสิ่งที่ควาญช้างขาดไม่ได้ในการควบคุมช้างคือ มืด หรือ ขอ ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้จะช่วยได้ในกรณีที่ช้างไม่เชื่อฟังคำสั่ง ควาญช้าง ก็จะใช้มืด หรือขอ สับลงที่ส่วนบนของศีรษะช้าง ช่วยในการควบคุมอีกด้วย ควาญช้างรุ่นเก่าจะนิยมพกทั้งมืดและขอ ติดตามตัวเสมอเมื่อเวลาอยู่บนหลังช้าง โดยให้เหตุผลว่า ขอ นั้นจะใช้ได้ดี ในการควบคุมช้าง ช้างจะหยุดทันทีเมื่อมีการลงขอที่บริเวณศีรษะ การทำงานที่ต้องควบคุมช้างจึงมักนิยมให้ขอ ส่วนมิดนั้นนอกจากใช้ควบคุมช้างได้แล้ว (ใช้บริเวณสันมิดที่ไม่

มีคม หรือใช้ปลายมีด) ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้กว้างกว่าขอ คือ สามารถที่จะใช้ตัดหรือฟัน ในกรณีที่เกิดกิ่งไม้ หรือถากถางพื้นที่ที่จะใช้ผูกข้างให้โล่งเตียน (กิ่งศาล กนกหงษ์. 2544 : 39)

2.2 การเลี้ยงช้างในภาคเหนือ

การเลี้ยงช้างในภาคเหนือในปัจจุบันเป็นความสูญเสียเนื่องมาจากอดีต ที่มีการใช้ช้างทำไม้ในประเทศไทย เมื่อครั้งบริษัททำไม้ต่างประเทศเข้ามาทำไม้สักทางภาคเหนือของประเทศไทย เมื่อประมาณ 100 ปีเศษมาแล้ว การทำไม้สักของประเทศไทยในสมัยก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีบริษัทยุโรป 5 บริษัทเป็นผู้ดำเนินการ บริษัทเหล่านี้ได้รับสัมปทานป่าไม้สักจากรัฐบาลอย่างน้อยบริษัทละ 2 รอบคือ 30 ปี และบางบริษัทได้ 3 รอบคือ 55 ปี แต่ละบริษัทได้รับสัมปทานป่าไม้สักกันหลายป่า ส่วนกองทำป่าไม้ของรัฐบาลซึ่งสังกัดกรมป่าไม้ เข้าทำไม้สักในขณะนั้นเพียง 3 ป่าในจังหวัดแพร่และลำปาง

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2484-2489 บริษัทของชนชาติอังกฤษทั้ง 5 บริษัท อยู่ในฐานะคู่สงครามกับประเทศไทยจึงจำเป็นต้องตั้งบริษัทไม้ไทยเข้ารับช่วงทำไม้จากบริษัทเหล่านี้ โดยรับสัมปทานไม้สักซึ่งเป็นของบริษัทดังกล่าวมาดำเนินการทั้งหมด เป็นเวลา 5 ปี เมื่อสงครามสงบลง บริษัททั้ง 4 ก็กลับมาดำเนินงานต่อไป

ต่อมาวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2490 รัฐบาลได้ตั้งองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ขึ้นเป็นรัฐวิสาหกิจ เพื่อทำไม้สักในป่าภาคเหนือในส่วนที่สัมปทานหมดอายุลง รัฐบาลได้มอบสัมปทานไม้สักและไม้ยางในองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จัดทำแต่ผู้เดียว ซึ่งการทำป่าไม้นั้นหมายถึงการดำเนินป่า เริ่มตั้งแต่การล้อมป่า การทอนไม้ซุง การขนส่งไม้ (สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. 2537 : 15-16) และในขณะนั้นการคมนาคมขนส่งไม้สะดวกเช่นในปัจจุบัน ประกอบกับภูมิประเทศในภาคเหนือเป็นภูเขาสูงชัน การใช้ช้างเพื่อการทำไม้จึงเหมาะสมที่สุด และดำเนินเรื่อยมาตั้งแต่บัดนั้น

นอกจากนี้ในสมัยก่อนรัฐบาลได้มอบป่าไม้สักเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลต่าง ๆ ของเจ้านายฝ่ายเหนือ อาทิตระกูล ณ เชียงใหม่ ณ น่าน ณ ลำปาง เป็นต้น ซึ่งแต่ละป่ากินพื้นที่เป็นอาณาบริเวณกว้างหลายหมื่นไร่เพื่อให้มีการสัมปทานทำไม้ได้ ซึ่งในแต่ละตระกูลจะมีการแบ่งปันส่วนกันเป็นการภายในจากนั้นจึงเข้าดำเนินการทำป่าไม้ที่ได้รับมอบสัมปทานจากรัฐบาล โดยใช้ช้างในการทำป่าไม้ทั้งสิ้นเช่นเดียวกัน ส่วนบางตระกูลซึ่งไม่มีความชำนาญหรือไม่ มีผู้ดำเนินการก็ได้ว่าจ้างบริษัททำไม้ของเอกชนเข้าไปดำเนินการแทน โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์กันตามแต่ตกลงโดยในการให้สัมปทานป่าเหล่านี้มีอายุยาวนานถึง 30 ปี เมื่อครบสัมปทานดังกล่าวแล้วรัฐบาลจึงได้ขอพื้นที่สัมปทานคืน แต่ในบางพื้นที่ที่รัฐบาลเข้าไปดูแลไม่ทั่วถึงก็เกิดการลักลอบทำป่าขึ้น โดย ผู้ที่ไม่ได้รับสัมปทานก็เข้าไปลักลอบทำป่าไม้ต่อเนื่องจาก

ก่อนหน้านั้นผู้ที่ได้รับสัมปทานจะปลูกไม้ทดแทนไว้ การใช้ช่างเพื่อทำไม้เถื่อนก็ยังคงดำเนินต่อไป และสถานการณ์เริ่มรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อไม้สักหายากขึ้น ช่างทำไม้ก็ถูกซื้อขายเปลี่ยนมือมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะทำงานหนักจนบาดเจ็บล้มตาย (एमพงค์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 17)

การค้าขายช่าง ช่างอีสานตัวไหนคือแล้วก็ไม่เอาไม่อยู่ ก็ขายมาทางภาคเหนือ ตัวที่ดี ๆ เขาก็คัดไว้ ขณะเดียวกันเขาก็จะซื้อช่างที่แก่แล้วอายุประมาณ 40-50 ปี กลับไปอีสาน ภาคเหนือเขาไม่ชอบเลี้ยงช่างเล็ก เพราะไม่รู้ว่าจะเอาไปแสดงอะไร เพราะเขาทำไม้อย่างเดียว เขาไปซื้อช่างจากภาคอีสาน มาอายุประมาณ 20 ปี ช่างที่เริ่มคือและตกมันแล้ว ภาคอีสานจะเลี้ยงไม้ไม่ได้ ภาคเหนือจะไปซื้อมาลากไม้ ในราคาเชือกละประมาณ 170,000 -200,000 บาท ซึ่งตัวผู้จะแพงกว่าตัวเมีย เพราะมีงา ถ้าตายแล้วงายังสามารถขายได้ และมีแรงในการชักลากได้ดีกว่า ส่วนลูกช่างหรือช่างเล็กทางเหนือจะไม่สนใจเลย

เมื่อรัฐบาลประกาศปิดป่าลงเมื่อปี พ.ศ. 2533 ส่งผลให้ช่างเลี้ยงกว่า 2,000 เชือกในภาคเหนือตอนบนซึ่งทำการชักลากไม้ในป่าต้องตกงาน เพราะช่างเหล่านี้ถูกซื้อมาเพื่อฝึกที่จะใช้ในการชักลากไม้เท่านั้น อย่างไรก็ตามยังมีช่างส่วนหนึ่งที่ตกไปอยู่ในวังวนของขบวนการค้าไม้เถื่อนตามป่าลึก และริมตะเข็บแนวชายแดน และการทำไม้เถื่อนนั้นหมายถึง การทำงานที่ต้องแข่งกับเวลา ความยากลำบาก ที่เพิ่มมากขึ้น คุณภาพชีวิตของมันจึงลดลงไปด้วย หากเปรียบเทียบการเลี้ยงช่างภาคเหนือกับภาคอีสานต่างกันมาก ช่างอีสานเจ้าของจะรักเพราะเป็นมรดกตกทอดกันมา จะไม่ขายที่ง่าย ๆ นอกจากเหลืออดเหลือทน หรือหมดกำลังที่จะเลี้ยงแล้ว แต่ช่างภาคเหนือเจ้าของพร้อมที่จะขายตลอดเวลา คนภาคเหนือมีช่างอยู่เชือกหนึ่งถ้าตัวเองไม่เลี้ยงก็ต้องจ้างคนอื่นเลี้ยง ค่าจ้างอย่างต่ำเดือนหนึ่ง 1,500 บาท นี่คือน่าจ้างเลี้ยงอย่างเดียวแต่วันไหนลากไม้ คนเลี้ยงจะได้อีก วันละ 200-300 บาท ฉะนั้นคนเลี้ยงจะต้องใช้ช่างลากไม้ทุกวันเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ได้เงินเพิ่ม

ปัญหาของช่างเลี้ยงในภาคเหนือ ได้แก่ 1) ถูกใช้แรงงานอย่างหนักในธุรกิจไม้เถื่อนจนได้รับบาดเจ็บ ล้มตาย 2) ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่สุขภาพเท่าที่ควรจะเป็น เพราะเจ้าของคิดว่าเหมือนหนึ่งเป็นเครื่องมือในการทำงาน ไม่มีความผูกพันใด ๆ หากบาดเจ็บหรือล้มตายก็หาซื้อใหม่ได้ และ 3) มีการซื้อขายเปลี่ยนมือบ่อย ทำให้ช่างมีปัญหาทางจิตใจ (एमพงค์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 20)

2.3 ความยากลำบากที่ศูนย์อนุรักษ์ช่างไทย

ส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่มีพื้นเพเดิมอยู่ทางภาคเหนือหรือที่เรียกว่า “คนพื้นเมือง” กลุ่มคนไทยเหล่านี้หลายคนเคยเป็นคนงานทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ก่อนที่จะมีคำสั่งรัฐบาลให้ ปิดป่า หลังจากนั้นกลุ่มคนพื้นเมืองที่รับจ้างลากไม้ในป่าไม้ได้รับเลือกให้มาเป็นความยากลำบากให้กับศูนย์อนุรักษ์ช่างไทยมีสถานภาพเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ การฝึกช่างทำงานเกี่ยวกับการทำ

ไม้ ช่างทุกเชือกจะได้รับการฝึกทุก ๆ วัน โดยมีควาญประจำช้าง 1 เชือกต่อควาญ 2 คน ซึ่งแบ่งเป็นควาญคอ และควาญตีน (ผู้ช่วยควาญ)

ควาญคอ เป็นควาญที่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ หน้าที่ ดูแลช้างที่ได้รับมอบหมายประจำในแต่ละเชือก รายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ โดยหน้าที่ของควาญคอในแต่ละวันเริ่มจาก 6.00 – 7.00 น. ควาญจะนำช้างไปอาบน้ำ และนำไปที่ลานแสดง ดูแลความเรียบร้อย ในการทำความสะอาด สถานที่บริเวณที่ควาญนำช้างไปล่ามไว้ หรือจัดหาอาหารให้ช้างกิน จากนั้นหลังจากเสร็จงานแสดง ประมาณ 13.00 น. ควาญนำช้างไปไว้ในป่าเพื่อให้ช้างกินเองตามธรรมชาติ ควาญ จะเข้าป่าอีกครั้งประมาณ 17.00 น. เพื่อย้ายสถานที่ที่ผูกช้างไว้ นำไปหาพื้นที่ที่มีอาหารเพียงพอเพื่อให้ช้างกินตลอดทั้งคืน

ควาญตีน เป็นพนักงานภายในศูนย์ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ โดยเป็นลูกจ้างรายวันจะทำหน้าที่คอยช่วยเหลือควาญคอ ที่ตนเองประจำในช้างแต่ละเชือกที่ได้รับมอบหมายต่าง ๆ เช่น ทำหน้าที่ดูแลช้างแทนควาญคอ หรือควาญคอมีภารกิจธุระ หรือเมื่อได้รับมอบหมาย คอยจัดเตรียมหาอาหารสำหรับช้าง นอกจากนี้ควาญตีนยังมีหน้าที่อื่น ๆ เช่น งานก่อสร้างต่าง ๆ ภายในศูนย์ และงานทำความสะอาดสถานที่และคอยดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ

ควาญคอและควาญตีน ที่ดูแลช้างแต่ละเชือกจะมีหน้าที่คล้าย ๆ กัน ยกเว้นควาญที่ต้องดูแลช้างพลายที่มีงา ควาญจะต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะจะต้องระมัดระวังผู้ร้ายที่จะลักลอบตัดงาช้างเพื่อนำไปขาย ควาญจะต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ควาญประจำช้างงาแต่ละคนล้วนต้องรับผิดชอบดูแลอย่างใกล้ชิด เพราะถ้าหากช้างถูกลักลอบตัดงา ควาญที่ดูแลต้องรับผิดชอบด้วยเงินเดือนเท่ากับราคาของงา ซึ่งถูกลักลอบตัดไปพร้อมกับบงการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนในปีนั้นด้วย

ควาญช้างที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย เป็นควาญพื้นเมืองทางภาคเหนือ ซึ่งควาญหลายคนจะเริ่มต้นจากการสมัครมาเป็นกรรมกรทำไม้ในตำแหน่งลูกจ้างรายวัน บางคนเริ่มจากการเป็นคนครัวประจำปางตามหน่วยช้างต่าง ๆ เมื่อครั้งยังมีการสัมปทานป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ จากนั้นควาญเหล่านี้จึงได้เลื่อนขั้นมาเป็นควาญตีนหรือผู้ช่วยควาญคอ ซึ่งบางคนใช้เวลานาน 2 – 5 ปี จึงจะได้เลื่อนขั้นในแต่ละขั้น จากควาญตีนได้เลื่อนขั้นมาอยู่ในตำแหน่งควาญคอ จึงจะได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ การพิจารณาขั้นจะอยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าควาญ

2.4 การเลี้ยงช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน)

เริ่มจากกลุ่มของคนเลี้ยงช้างชาวกูยหรือส่วย ในจังหวัดสุรินทร์ อพยพมาจากแคว้นจำปาสักตอนใต้ของลาวติดกับประเทศกัมพูชาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2200 โดยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในพื้นที่

ต่าง ๆ ของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวภูยกู้ว่าการคล้องช้างเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา แต่โบราณ และลูกหลานได้ยึดถือปฏิบัติเป็นวิชาชีพประจำตระกูลสืบมา เมื่อไปคล้องช้างในป่าได้ ต้องนำมาฝึกให้เชื่องก่อนแล้วจึงนำออกขาย ช้างจึงเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้แก่ครอบครัวเป็นกอบเป็นกำ ส่วนตามบ้านจะมีการเลี้ยงช้างแทบทุกครัวเรือน แต่เดิมเลี้ยงไว้เป็นช้างต่อและเป็นพาหนะ การออกไปคล้องช้างป่าต้องมีช้างต่อที่ได้รับการฝึกฝนอย่างดีไว้ช่วย ดังนั้นลูกหลานชาวภูยกู้จึงมีชีวิตที่ผูกพันกับช้างมาตั้งแต่เกิด โดยช่วยพ่อแม่เลี้ยงดูช้าง เมื่อโตเป็นหนุ่มจึงมีโอกาสร่วมเดินทางไปคล้องช้างของชาวภูยกู้ จะใช้วิธีที่เรียกว่าการโพนช้าง หรือวิธีแพกโพนช้าง คือการจับช้างโดยหมอช้างซึ่งใช้ช้างต่อไล่จับช้างป่า ใช้บ่วงบาศหรือเชือกปะกำที่ทำด้วยหนังสัตว์คล้องเท้าช้างข้างใดข้างหนึ่ง แล้วผูกล้ามไว้กับต้นไม้ หมอช้างจะคอย ๆ ฝึกช้างให้เชื่องเพื่อนำไปใช้งานต่อไป

หนังปะกำหรือเชือกปะกำบ่วงบาศ ทำด้วยหนังควายจากควาย 3 ตัวนำมาตากแห้งพอมาด ๆ แล้วควั่นเป็น 3 เกลียว วัดผ่ากลางขนาดโตประมาณ 2 นิ้ว เชือกปะกำนี้ต้องเก็บไว้ในศาลเรียกว่าศาลผีปะกำ เพราะมีความเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการคล้องช้าง หนังปะกำนี้เชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณปู่ย่า ตายาย ครูบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย คนในตระกูลหมอช้างทุกคนต้องเคารพนับถือ ห้ามผู้หญิงหรือคนอื่นแตะต้องเชือกปะกำบ่วงบาศเป็นอันขาด ถ้าละเมิดถือว่า ผิดครู หรือผิดผี อาจทำให้คนในครอบครัวเป็นบ้าหรือไม่สามารถจับช้างได้

ศาลปะกำจะมีลักษณะเป็นศาลสูงประมาณ 2 เมตรมีเสา 4 ต้น อยู่นอกตัวบ้าน มุงด้วยหญ้าคาหรือสังกะสี ในศาลเป็นที่เก็บหนังปะกำ และเครื่องเซ่นต่าง ๆ เช่นเหล้าจะขาดไม่ได้ นอกนั้นจะมีบุหรี่ยี่ อาหารคาว หวาน ต่าง ๆ (เอมพงศ์ บุญญาบุหงศ์. 2542 : 22)

ช้างเป็นเหมือนสัตว์เลี้ยงประจำครอบครัวที่เป็นมรดกตกทอดกันมา กระทั่งปัจจุบันช้างภาคอีสานเหลืออยู่เพียง 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มช้างนักแสดง (ละครเร่) จังหวัดชัยภูมิ และกลุ่มช้างเร่ร่อนของจังหวัดสุรินทร์

ปัญหาของช้างเลี้ยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ทำเลที่เลี้ยงดู ที่สาธารณชนซึ่งเคยใช้เลี้ยงดูบุกกรุกทำลายและยึดครอง ถูกส่วนราชการปรับปรุงปลูกยูคาลิปตัสแทน ทำให้มีการขายช้าง และนำช้างออกตะเวนไปตามภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อหารายได้ และขณะเดียวกันก็ถือโอกาสเลี้ยงช้างไปด้วย

2. ผลตอบแทนจากการเลี้ยงช้าง เดิมชาวภูยกู้ มีอาชีพหลักในการเลี้ยงช้างและจับช้างป่ามาฝึกเพื่อขาย แต่ปัจจุบันขายเฉพาะลูกช้าง ซึ่งมีน้อยทำให้ผลการตอบแทนจากการเลี้ยงช้างลดลง

3. การประกอบอาชีพ การเกษตรไม่ได้ผล การเพาะปลูกผลผลิตต่ำ ไม่เพียงพอกับการบริโภค

4. ค่าใช้จ่ายทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเนื่องจากความเจริญของบ้านเมืองทำให้ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงช้างสูง (อมพงศ์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 24)

2.5 การเลี้ยงช้างในภาคกลาง - ภาคใต้

การเลี้ยงช้างทั้งสองภาคนี้มีไม่มากนัก สำหรับในภาคใต้จะเป็นการเลี้ยงแบบคอกทอดเป็นมรดกกันมาในครอบครัว เพื่อรับจ้างลากไม้ยางพาราในอดีต เพราะภาคใต้มีลักษณะทุรกันดารเป็นป่าทึบ มีฝนตกตลอดเกือบทั้งปีทำให้พาหนะอื่น ๆ ยากที่จะเข้าถึงได้ ส่วนในภาคกลางจะมีเลี้ยงมาก ในระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา แถบจังหวัดกาญจนบุรี โดยช้างส่วนหนึ่งเป็นของชาวกะเหรี่ยงตามแนวชายแดนไทย - พม่า ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย เลี้ยงไว้เป็นพาหนะในการเดินทาง แต่ในระยะหลังเมื่อธุรกิจการท่องเที่ยวเริ่มขยายมากขึ้นมีนักธุรกิจหลายคนซื้อและเช่าช้างเร่ร่อนแสดงแถบ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงไม่ประจำปางช้างของตนเอง เพื่อทำการแสดงและบริการนักท่องเที่ยว ชีช้างชมทัศนียภาพเมือง เทียวป่า (อมพงศ์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 24-25)

2.6 การอพยพของควาญช้างและช้างเข้าสู่เมือง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยผลักดันให้เจ้าของช้าง ควาญช้าง พาช้างออกเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเขาคิดว่าเป็นแหล่งรายได้ใหญ่ เพื่อสามารถหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เวลาเดียวกันช้างซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงตัวโตที่เดินทางมาด้วยก็จะได้อาหารมาประทังชีวิตของมัน (อมพงศ์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 26) รอยอดีตที่สุกร่อนแห่งกาลเวลาถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการเลี้ยงช้างในภาคอีสานว่า “ครั้งเมื่อจะอดตายทั้งช้างและคน ก็ต้องจำนนต่อเหตุผลที่จะต้องออกไปสู่จรรรอนเร่อยู่ในเมืองที่เต็มไปด้วยยวธรา ความแออัด แม้ไม่ออกไปก็ต้องไป เพราะที่นั่นคือที่ทำกินแห่งใหม่ของช้างบ้านไทยในวันนี้” เป็นเหตุผลเดียว ทั้งที่ก่อนหน้านี้ เมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมาบรรดาช้างบ้านหลายเชือกก็ต้องเร่ร่อนออกไปตามเมืองใหญ่ เช่นกัน อาทิ นครราชสีมา สระบุรี กาญจนบุรี แต่จุดหมายปลายทางของช้างเร่ร่อนคือกรุงเทพมหานคร การนำช้างออกจากหมู่บ้านเดินทางไกลไปขายของเริ่มขึ้นเมื่อสิ้นสุดฤดูทำนา การพาช้างออกเดินทางร่อนเร่ ไม่เพียงแก้ปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว แต่ยังสามารถตอบสนองวิญญานนักผจญภัยที่ชอบความสนุก ชอบความท้าทายของผู้ชายชาวกูย ยุคใหม่ (อมพงศ์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 27) ทำให้กรุงเทพมหานครประกาศเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 ว่าห้ามนำช้างเข้ามาเดินหากินในเขตกรุงเทพมหานครอย่างเด็ดขาด โดยให้เหตุผลว่า ก่อให้เกิด

ปัญหาการจราจรติดขัด และอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นการทรมานช้าง เพราะต้องเดินบนถนนคอนกรีตที่ร้อนระอุ พร้อมกับสิ่งการจับกุม โดยอาศัยกฎหมาย พ.ร.บ.รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มีโทษปรับไม่เกิน 500 บาท (एमพงส์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 30)

ช้างที่เข้ามาเร่ร่อนส่วนใหญ่มาจาก บ้านตากกลาง อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ผู้นำช้างเข้ามาเร่ร่อนทั้งหมด ประกอบอาชีพหลัก ทำนา อาชีพรอง เลี้ยงช้าง เนื่องจากสภาพพื้นที่แห้งแล้ง ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย ประกอบกับอาชีพเลี้ยงช้างที่บ้านเกิดไม่สามารถทำรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ เนื่องจากในแต่ละปีช้างสามารถสร้างรายได้ จากการเข้าร่วมแสดงในงานงานช้างสุรินทร์ ปีละ 1 ครั้ง นอกจากนี้จะมีรายได้บ้างจากการรับจ้างแห่นาค ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน คนเลี้ยงช้างจึงนำช้างเข้ามาเร่ร่อนขายของหารายได้ในกรุงเทพมหานคร

การนำช้างเข้ามาเร่ร่อนทำให้เกิดปัญหาหลัก 3 ประการ คือ

1. ปัญหาการเจ็บป่วย และอุบัติเหตุที่เกิดกับช้างเร่ร่อน
2. ปัญหาที่เกิดกับควาญช้างเร่ร่อน ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่รัฐรังแก
3. ปัญหาที่เกิดจากการเร่ร่อนของช้าง ก่อให้เกิดปัญหาการจราจรบนท้องถนน

ภาครัฐและเอกชนพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) การป้องกันการอพยพของช้างจากจังหวัดสุรินทร์ และ 2) การจัดการช้างเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามในประเด็นที่ 2 มักเป็นการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางกฎหมายมากกว่า เพื่อแก้ปัญหาให้การเร่ร่อนของช้างหมดไปและคนเลี้ยงช้างสามารถมีรายได้เลี้ยงชีพด้วย

แนวทางการจัดการช้างเร่ร่อนแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) การจัดการในระยะยาว โดยการจัดตั้ง “ศูนย์ช้างกรุงเทพ” เพื่อนำช้างเร่ร่อนเข้ามาพัก และจัดให้มีกิจกรรมเพื่อหารายได้ ซึ่งดำเนินการโดยกรุงเทพมหานคร และ 2) การจัดการระยะสั้น ให้ความสำคัญจำนวนของช้างเร่ร่อนที่เข้ามาในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งกำหนดพื้นที่เดิน ระยะเวลาในการเข้ามาเร่ร่อน เพื่อให้โอกาสช้างเชือกอื่นสามารถเข้ามาได้ด้วย (एमพงส์ บุญญานุพงศ์. 2542 : 16-32)

ช้างเร่ร่อนจากจังหวัดสุรินทร์ เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานเกือบ 40 ปี แบ่งออกเป็น 3 ยุค โดยแบ่งตามกิจกรรมของควาญช้างหรือเจ้าของช้าง ที่นำช้างมาในเมือง คือ

ยุคที่ 1 ประมาณ พ.ศ. 2510 – 2518 การนำช้างมาเดินหารายได้ในกรุงเทพ มีกิจกรรมหลายอย่างที่นำรายได้มาสู่ควาญและช้าง เช่น การให้คนล่อท้องช้างเพื่อสะเดาะเคราะห์ หรือคนที่กำลังท้อง มีความเชื่อกันว่าจะทำให้คลอดลูกง่าย การขายพระเครื่องจากท้องถื่น การขายเครื่องประดับจำพวกแหวน สร้อยคอ สร้อยข้อมือ ที่ทำขึ้นจากงาช้าง การขายพระพุทธรูปที่แกะสลักจากงาช้าง ฯลฯ

ยุคที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 2519 – 2531 กิจกรรมส่วนใหญ่จะคล้ายกับในยุคแรก เนื่องจากเป็นยุคของการตามกันเข้ามา ฉะนั้นเจ้าของช้างหรือควาญช้าง จะยังไม่มีแนวคิดอื่นหรือทางเลือกอื่น ในการทำกิจกรรม เพราะแหล่งผลิตสินค้าทำจากงาช้าง ขนหางช้าง ยังสามารถทำได้

ยุคที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 2532- ปัจจุบัน กิจกรรมบางอย่างเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เช่น การขายสินค้า ต้องเปลี่ยนจากผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นจากช้าง มาเป็นผักและผลไม้ที่เป็นอาหารของช้างแทน เนื่องจากกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนปฏิเสธ ที่จะใช้ผลิตภัณฑ์จากช้าง รายได้ ลดลง ประกอบกับต้นทุนสูงขึ้น ขณะที่พืชผักผลไม้สามารถหาซื้อได้ง่ายกว่า และมีราคาถูกกว่าซื้อเป็นจำนวนมาก เช่น แดงโม แดงร้าน แดงกวา มันแกว เป็นต้น (อัมพงค์ บุญญาอนุพงศ์. 2542 : 31)

3. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต

สังคมหนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง ๆ จะต้องมีวิถีการดำเนินชีวิตเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น วิถีชีวิตจึงเป็นเหมือนเอกลักษณ์ของสังคม ดังนั้นวิถีชีวิตชุมชนจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้นก็คือ วัฒนธรรมในสังคมนั้นเอง ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของสังคม

มนุษย์ในฐานะหน่วยชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม จะมีกระบวนการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเพื่อรักษาดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม ทั้งการปรับตัวในเชิงพฤติกรรมและการปรับตัวในระดับจิตสำนึก ซึ่งการปรับตัวอย่างต่อเนื่องนี้ก่อให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งขึ้นมาเรียกว่า “วิถีชีวิต” (อมรา พงศาพิชญ์. 2534 : 26) มีการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของวิถีชีวิตในแง่ต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

สุนันพิชานา แสนประเสริฐ (2540 : 20) ได้กล่าวว่าวิถีชีวิต หมายถึงเป็นแบบแผนหรือแนวทางพฤติกรรมที่คนกลุ่มหนึ่งใช้ร่วมกันหรือยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นแบบแผนในการดำรงชีพ ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งหรือกลุ่มคนใดคนหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงการประกอบกิจกรรมเพื่อการอยู่รอด การพักผ่อน และความสุขที่ตัวเองต้องการและเห็นคุณค่าแบบแผนดังกล่าวมีปัจจัยทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม เป็นตัวกำหนดการจัดระเบียบทางสังคมและพฤติกรรมแต่ละคนในสังคมนั้น คนกลุ่มหนึ่ง ๆ ย่อมมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง เพื่อปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งการปรับตัวนี้มีหลายระดับ ทั้งด้านสรีรวิทยา การปรับตัวในเชิงพฤติกรรม และการปรับจิตสำนึก อีกทั้งด้านการปรับ ก็มีทั้งการจัดการกับตัวเอง และการเข้าไปจัดการกับปัจจัยรอบตัว เพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะ ให้สามารถเผชิญกับแรงกดดันนานาชาติจากสิ่งแวดล้อมได้อย่างราบรื่น วิถีชีวิตจึงเป็นทั้งวิถีในการดำเนินชีวิต หลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตและเครื่องมือเครื่องใช้วัตถุต่าง ๆ ทั้งที่เป็นธรรมชาติ และคิดประดิษฐ์ขึ้น เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม ที่อยู่รอบตน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและมีการติดต่อสื่อสารกันระหว่างกลุ่มสังคมต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา วิธีชีวิตในแง่ของวัตถุประสงค์ในการดำเนินชีวิต เพื่อ

1. ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม มีการแก้ปัญหาที่ประสบในชีวิตประจำวัน
2. ตอบสนองความต้องการของสังคม
3. ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในสังคม

วิธีชีวิตในแง่องค์ประกอบ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ (สุนันพิชชา แสนประเสริฐ. 2540 : 20)

1. ส่วนที่เป็นวัตถุ หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งเป็นการที่ได้จากธรรมชาติ การสืบทอดมาแต่ยุคก่อน ๆ และ/หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ซึ่งจะเกิดขึ้นมาได้ มนุษย์ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ และฝีมือความชำนาญในการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา

2. ส่วนที่ไม่ใช่วัตถุ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อทัศนคติ ทัศนคติ ทัศนคติทางสังคม ซึ่งอยู่เบื้องหลัง พฤติกรรมของมนุษย์ หรือเป็นระบบคุณค่า คุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมตลอดจนส่วนที่เป็นผลรวมของความรู้ ลักษณะนิสัย แนวคิดและสติปัญญา 2) ส่วนที่เป็นเทคนิควิธีการ วิธีในการดำเนินชีวิตซึ่งหมายรวมเป็น วิธีกิน วิธีอยู่ วิธีแต่งกาย วิธีพักผ่อน วิธีแสดงอารมณ์ วิธีสื่อความ วิธีจราจรและขนส่ง วิธีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ตลอดจนวิธีแสวงหาความสุขทางใจ รวมความว่าเป็นวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตนเอง ต่อมนุษย์ด้วยกัน และต่อธรรมชาติแวดล้อม

ลักษณะของวิธีการดำเนินชีวิต

วิธีชีวิตของคนเกิดจากการเรียนรู้ มีการถ่ายทอดสืบทอดกันได้และเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเสมอไม่หยุดนิ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดจากกระบวนการภายในสังคมหรือเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

เกศยา โอสถานุเคราะห์ (2544 : 15-17) กล่าวสรุปว่า เป็นการศึกษาวิถีชีวิต (Way of Life) ของคนในสังคมซึ่งแสดงออกถึงการประกอบกิจกรรมเพื่อการอยู่รอด การพักผ่อน และหลักเกณฑ์ในการดำรงชีวิตแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ว่าวิถีชีวิตจะเป็นเช่นไร นอกเหนือจากการที่บุคคลได้รับรู้และคล้อยตามแบบแนวทางปฏิบัติในแนวทางหนึ่งที่เขาเลือกแล้วยังต้องขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ๆ ด้วย

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตหมายถึงแบบแผนหรือแนวทางพฤติกรรมที่คนกลุ่มหนึ่งใช้ร่วมกันหรือยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นแบบแผนในการดำรงชีพ ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งหรือกลุ่มคนใดคนหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงการประกอบกิจกรรมเพื่อการอยู่รอด การพักผ่อน และความสุขที่ตัวเองต้องการและเห็นคุณค่า แบบแผนดังกล่าวมีปัจจัยทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

4. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ การพึ่งตนเองด้านความคิด (ภูมิปัญญา) เศรษฐกิจ (มีระบบแบบยั่งยืน) และประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การให้ความสำคัญกับชุมชนเหนือบุคคล และความรู้สึกร่วมกันที่ต่อต้านปฏิเสชาำนาจรัฐ ซึ่งนำไปสู่บรรทัดฐานในการพัฒนา (ไชยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร. 2543 : 144-145) ตามแนวทางดังนี้

1. เน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม เพื่อคงความเป็นชุมชนไว้โดยเน้นการร่วมมือซึ่งกันและกัน
2. เน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนเกี่ยวกับประสบการณ์ร่วม ในด้านประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วัฒนธรรม เพื่อสร้างความรัก ความภูมิใจ
3. มีกระบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดจิตสำนึกแบบชุมชนผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เพื่อสืบทอดจิตสำนึกของชุมชนไปสู่คนรุ่นต่อไป
4. มีการรวมกลุ่ม หรือรวมตัวของชาวบ้านในรูปแบบของการจัดองค์กร เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อรองรับกับสถานการณ์ภายนอกของชุมชน
5. จำเป็นต้องมีการประสานงานด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และหมู่บ้านกับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมและต่างสังคม เพื่อสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้
6. ชุมชนต้องดูแลธรรมชาติอย่างใกล้ชิดเนื่องจากธรรมชาติจะช่วยให้ชุมชนองค์กรพัฒนาเอกชน ทางด้านนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเช่นกัน แต่ใช้คำว่าเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือเศรษฐศาสตร์บนรากฐานวัฒนธรรมแทนโดยเป็นคนแรกที่ใช้คำนี้ ในสังคมไทย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2545 : 1-12) หมายถึง หลักเศรษฐกิจที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ผู้คน ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของประเทศ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เศรษฐกิจพื้นฐาน” หรือ “เศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาตนเอง” หลักเศรษฐกิจที่ถูกต้องควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเองเพราะการพึ่งตนเองจะทำให้มีการคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง พื้นฐานของสังคมก็คือวัฒนธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนความมั่นคงของตนเองเศรษฐกิจวัฒนธรรมไม่ใช่เศรษฐกิจวัฒนธรรมไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงเงินเพียงอย่างเดียว สัมพันธ์อยู่กับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ทิ้งจากกัน แต่เป็นเศรษฐกิจบูรณาการที่เชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีคุณภาพ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. สังคมของวัฒนธรรม หมายถึง การที่หน่วยต่างๆของสังคมได้สังสรรค์วัฒนธรรม
2. ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมอื่น ทำให้ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมได้ง่ายและรวดเร็ว

3. การติดต่อกับวัฒนธรรมอื่นโดยตรง ทำให้ได้รับการเรียนรู้สิ่งใหม่ แนวคิดใหม่
  4. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะทางด้านภูมิศาสตร์
  5. ปัจจัยทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพ ขนาดของประชากร การเพิ่ม การลด จำนวนประชากร การย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนของเพศ ชาย-หญิง อัตราของเด็กและคนชรา
  6. ปัจจัยเศรษฐกิจ หมายถึง การผลิต การบริโภค การจำหน่ายและการแบ่งปันผลประโยชน์รวมทั้งระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ
  7. ปัจจัยทางการเมือง การเกิดสงครามหรืออิทธิพลของผู้นำในสังคม
  8. ปัจจัยศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และศาสนา วิกฤตการณ์ในสังคม การเกิดความวุ่นวายและความยุ่งยากในสังคม
  9. ความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าวิจัยและประดิษฐ์คิดค้นใหม่ ๆ ขึ้นในสังคมเสมอ
  10. ปัจจัยทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาเชื่อว่า ความรู้สึกของมนุษย์ในสังคมที่ชอบการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ชอบค้นคว้าสิ่งแปลกๆใหม่ ชอบหาประสบการณ์ใหม่
  11. ความสนใจ และความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม จนกลายเป็นประชาคมดีก็จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้
- สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบแบบแผน วิถีชีวิต การดำเนินชีวิต ที่เกิดจากสาเหตุหลาย ๆ อย่าง เช่น การประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการผสมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

5. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

ลักษณะของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 122-124) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบทไทยนั้น ได้มีการวิจัยกันอย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะทำให้เกิดภาพจน์หรือปรากฏการณ์ทางสังคมของลักษณะชุมชนในเขตชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยและเพื่อที่จะได้ข้อเท็จจริงในการวิเคราะห์ต่อไป การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยดังนี้

1. การจ้างแรงงาน

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันชื่อฟิลลิป (Philip) ได้ทำการวิจัยชาวชนบท ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่ง คือ หมู่บ้านบางชัน เขตมิวนูรี แสดงว่า “สังคมไทยเห็นคุณค่าของการจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานทุกวันนี้มี 2-3 รายเท่านั้น ที่ทำงานร่วมกันในนา” ส่วนคอฟฟีแมน

(Kauffman) ได้กล่าวว่า “หมู่บ้านบางขวดปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมาคนเริ่มสนใจการจ้างแรงงานในนามมากขึ้น” จากการศึกษาเศรษฐกิจชนบทจังหวัดอุทัยธานีของ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ แสดงว่า มีการลงแขกเกี่ยวข้าว หมายถึง การจ้างแรงงานมาช่วยเกี่ยวข้าวในนา คือต้องมีเงินเป็นลสิ่งตอบแทนมาช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีน้อย

2. การประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนา

ชาวชนบทได้เริ่มมีการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนามากขึ้นทั้งนี้เนื่องมาจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านกรประกอบอาชีพแทนการทำนา เช่น พ่อค้า นักธุรกิจ ข้าราชการ ช่างฝีมือ และนักการเมือง เป็นต้น ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอาชีพนี้เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยได้หันเหสภาพการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมในสังคมเกษตรกรรมไปแสวงหาความสำเร็จ ความก้าวหน้าในอาชีพอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีความทะเยอทะยานที่จะเลื่อนสถานภาพของตนเอง เคลาส์เนอร์ (Klausner) ได้วิจัยหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี แสดงว่าเศรษฐกิจแบบเงินสดได้เข้ามามีบทบาทแทนระบบเศรษฐกิจแบบการแลกเปลี่ยน ทำให้ชาวบ้านมีการติดต่อกับค้าขายโดยตรงกับพ่อค้าในอำเภอมากขึ้น

3. การใช้ประยุกต์วิทยาใหม่ ๆ

จากการศึกษาที่หมู่บ้าน 2 แห่งในจังหวัดขอนแก่น แสดงว่า ชาวบ้านได้รู้จักวิธีในการควบคุมแมลง การใช้ปุ๋ย การใช้พันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงใหม่และการใช้เครื่องสูบน้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ การเปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการทำงานมีมากที่สุดในภาคกลาง โดยเฉพาะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชาวบ้านได้รู้จักวิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้เครื่องฟ่อนแรง การใช้ปุ๋ย และการเปลี่ยนแปลงใช้พันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ

6. แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 19-24) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ระยะเวลาหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปสู่ระยะเวลาหนึ่งเวลาจึงเป็นสิ่งสำคัญว่าสิ่งใดได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่ว่า จะเปลี่ยนแปลงไป เรื่องใดก็ตาม โดยมีข้อสรุปของการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติ หมายความว่า ไม่มีใครที่จะบังคับให้ใครหยุดการเปลี่ยนแปลงได้

2. การเปลี่ยนแปลงเป็นอยู่ตลอดเวลา หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดจากปัจจัยผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะของการกระทำหนึ่ง ๆ เป็นสาเหตุผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลง

3. การเปลี่ยนแปลงเป็นการต่อเนื่อง หมายความว่า การที่เปลี่ยนแปลงที่ผ่านมามีขั้นตอนต่าง ๆ เป็นสาเหตุสืบต่อกันมา

4. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็น หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเกิดขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความเท่าเทียมกันในสังคมอย่างทั่วถึงในทุก ๆ ด้าน

ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (2545 : 23) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นปรากฏการณ์ปกติธรรมดาของสังคมทั้งหลาย บางสังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัดในชั่วเวลาไม่กี่ปี บางสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ จนคนในสังคมนั้นอาจไม่รู้ตัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น หรืออาจจะรู้สึกว่ามีเปลี่ยนแปลงอะไรในชีวิตของตนในสังคมแบบดั้งเดิมหรือประเพณีนั้นจะต้องเปรียบเทียบสภาพชีวิตของคนต่างอายุกัน จึงจะสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงแต่ในสังคมสมัยใหม่นั้นเราสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ได้ค่อนข้างชัดเจนภายในชั่วอายุของเรา

สนธยา พลศรี (2545 : 10) และณรงค์ เส็งประชา (2541 : 207) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสภาพทั่ว ๆ ไป ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิม โดยไม่เจาะจงว่าเป็นรูปแบบวิถีใดและอัตราความเร็วเท่าใด สิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เคยดำรงอยู่ไปสู่สภาพใหม่เมื่อเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้อาจจะดีขึ้นหรือเลวลงกว่าสภาพเดิมก็ได้ ซึ่งสามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงว่ามีอยู่ 2 รูปแบบ การเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผน ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงมักมีการวางแผนมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย เช่น เพื่อให้ความเป็นดีอยู่ขึ้น อาจจะปลูกฝังวัฒนธรรมหรือค่านิยมบางประการให้แก่สมาชิกทางสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทำให้สามารถสรุปความหมายของการเปลี่ยนแปลงได้ว่า การเปลี่ยนแปลงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสภาพทั่ว ๆ ไป ที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมดาปกติของสังคมทั้งหลายจากสิ่งที่เคยเป็นอยู่เดิมเปลี่ยนแปลงมาอยู่ในสภาพใหม่ซึ่งมีองค์ประกอบของการรเวลาเป็นตัวกำหนดซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะมีทั้งที่ทำให้ดีขึ้นหรือเลวลงกว่าเดิมก็ได้

7. ระบบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 18-19) ได้กล่าวถึง ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบพื้นฐานทางสังคมนั้นหนึ่ง เนื่องจากมนุษย์ต้องบำบัดความต้องการในด้านความหิวและความกระหาย อันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาสิ่งของหรืออาหารบริโภค ความต้องการนี้ได้พัฒนาเรื่อย ๆ จนถึงได้สร้างแบบแผนพฤติกรรม ได้แก่ กฎเกณฑ์ข้อบังคับ

ระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ผลผลิตที่ได้มานั้นให้ประโยชน์อย่างยุติธรรมแก่สมาชิกมากที่สุดคั้งนั้น
หน้าที่ของระบบเศรษฐกิจได้แก่ การผลิต การแจกจ่าย การบริโภค และการแลกเปลี่ยน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545 : 72-73) ได้เสนอ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ในเรื่องพัฒนาการท่องเที่ยว
ว่าการส่งเสริมการค้าบริการที่มีศักยภาพเพื่อการสร้างงานและการกระจายรายได้เป็นส่วนหนึ่ง
คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มการจ้างงาน กระจายรายได้สู่ชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมี
แนวทางเพื่อพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้รับรองการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาวคั้งถึง
การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยดำเนินการพัฒนากลุ่มพื้นที่สนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว
รูปแบบใหม่ที่ไม่มผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เป็นต้น ปรับปรุงคุณภาพบริการการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานการกวดขัน
มาตรฐานความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวและส่งเสริมบทบาทชุมชน องค์กรชุมชนในท้องถิ่นให้มี
ส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร ทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและรณรงค์
การสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชนและท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

คะเนิงนิตย์ สินธุยะ (2540 : 10-11) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจในหมู่บ้านในระบบผลิต การแจกจ่าย การบริโภคและการ
เปลี่ยนแปลงในอดีตระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ทั้งในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค
และการแจกจ่าย เพื่อใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนเท่านั้นต่อมาเป็นการเปลี่ยนแปลงไปเป็นสมัย
ทุนนิยมในลักษณะของเศรษฐกิจแบบเงินสดมากขึ้น กิจกรรมต่าง ๆ ในทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็น
ด้านการถือครองที่ดิน รายได้ หนี้สิน อาชีพต่าง ๆ และการแลกเปลี่ยนแรงงานมีความสำคัญมากขึ้น
ส่งผลกระทบต่อทำให้การเปลี่ยนแปลงกับสภาพความเป็นอยู่ทางสังคมซึ่งหมายถึงระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็น
รากฐานสำคัญที่มีส่วนในการกำหนดโครงสร้างทางสังคมแต่ละสังคม

ผ่องพันธ์ มณีรัตน์ (2521 : 86) เสนอว่า แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องตัวกำหนดทาง
เศรษฐกิจ เป็นการใช้นิเวศของมาร์ก โดยอธิบายว่ารูปแบบของการผลิตหรือวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้อง
กับการผลิตเป็นตัว กำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของโครงสร้าง
ด้านสังคมการเมือง สติปัญญาและความนึกคิดโดยทั่วไปไม่ใช่สามัญสำนึกของมนุษย์ที่เป็น
ตัวกำหนดลักษณะการดำเนินชีวิต ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้ว การ
ดำเนินชีวิตของคนในสังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

8. แนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาหลายท่านให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น แฟร์ชาลด์ (สนธยา พลศรี. 2545 : 97 ; อ้างอิงจาก Fairchild. 1995. **Dictionary of Sociology**. p. 47) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการแบบแผนหรือโครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคมการเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าหรือด้าหลัง และสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรหรือชั่วคราว ทั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผน การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นในทิศทางเดียวกันหรือหลายทิศทางและอาจก่อให้เกิดโทษหรือประโยชน์ก็ได้

สนิท สมัครการ (2526 : 269) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของสังคมมนุษย์ เมื่อมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ๆ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีอยู่ในแต่ละสังคม เมื่อความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากก็อาจทำให้โครงสร้างของสังคมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยในที่สุด

สุรัชย์ หวันแก้ว (2544 : 155) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตามการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราวโดยวางแผน ให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษทั้งสิ้น

จำรัส นวลน้อม (2540 : 91) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทางสังคม ทั้งในระดับบุคคลและกลุ่มบุคคลการเปลี่ยนแปลงนี้อาจเป็นไปทั้งทางก้าวหน้าหรือถดถอยและถาวรหรือชั่วคราวก็ได้ และมีข้อหน้าสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการ กล่าวคือ

1. เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และ/หรือระหว่างมนุษย์กลุ่มคน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงในการกระทำต่อกันของมนุษย์
2. เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างหน้าที่ หรือกระบวนการต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง
3. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องสอดคล้องและมีผลกระทบซึ่งกันและกันกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ ด้วย

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536 : 22-23 ; อ้างอิงจาก Davis. 1949. **Human Society**. p. 662) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคมนั้นคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขา ได้แก่

ศิลปะ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ประชญา เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและกฎเกณฑ์ของการจัดระเบียบทางสังคม

คณิงนิตย์ สินธุยะ (2540 : 43) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งของหรือเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจาก วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของกิจกรรมระหว่างมนุษย์ ส่วนสังคมเป็นตัวกระทำสิ่งนั้น ๆ ที่เป็นผลผลิตจากการกระทำของมนุษย์

9. ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพของควาญช้างนั้น ผู้ศึกษาแสดงว่าสภาพที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ของควาญช้างนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงต้องอาศัยการใช้แนวคิดและทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นตัวอธิบายปรากฏการณ์ ทางสังคมที่เกิดขึ้น จูเลียน (Julian. 1963 : 55) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้ให้นิยามคำว่านิเวศวิทยา ว่่าคือ การปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมและมนุษย์

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การศึกษาวัฒนธรรมของสจ๊วต คือ การวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยาของสังคมเพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่ง ถึงแม้สจ๊วตจะคิดว่าหลักนิเวศวิทยาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถาบันทางสังคม แต่ก็รู้ดีว่าไม่มีใครสามารถอธิบายองค์ประกอบทางวัฒนธรรมได้หมด ทุกด้าน ด้วยแนวคิดทางการปรับตัวทางนิเวศวิทยา

จากการศึกษาของสจ๊วตแสดงว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรมวัฒนธรรมที่ต่างกันในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของพัฒนาการที่เหมือนกัน สจ๊วตเชื่อว่าวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของคนจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่สิ่งแวดล้อมที่หลากหลายเป็นตัวทำให้พฤติกรรมของมนุษย์หลากหลายและสิ่งแวดล้อมที่อดัด จะทำให้มนุษย์คิดปรับตัวให้อยู่รอดในสิ่งแวดล้อมอย่างนั้นได้ นั่นคือ การที่มนุษย์ต้อง คิดหนักว่าจะทำอย่างไรจะอยู่รอดได้ด้วยดี การปรับตัวเพื่อเข้าหาสิ่งแวดล้อมเพื่อจะให้ชีวิตยืนยาวอยู่ได้ มนุษย์จะต้องคิดหาวิธีการใด ๆ มาจัดหาสิ่งทีมนุษย์ต้องการ แต่ยังคงแคลนอยู่ให้ได้ จะส่งผลให้มนุษย์ต้องใช้ความคิดมากขึ้น ยิ่งคิดมากพฤติกรรมย่อมมีมากขึ้นและดีขึ้นเพื่อเอาชนะธรรมชาติให้ได้ (นิยพรรณ วรรณศิริ. 2540 : 124)

การศึกษาการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับตัวของสังคม แนวคิดนี้มองสังคมในลักษณะ

เป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานที่สำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างของสังคมและลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ. 2537 : 34)

วิธีการทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นการศึกษาถึง

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีการผลิต
2. ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์
3. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่จะแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่คือ

1. วัฒนธรรมด้านวัตถุ เป็นวัฒนธรรมที่เน้นสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ สิ่งของ หรือวัตถุที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นและสร้างขึ้น เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ เครื่องบิน เครื่องยนต์ สิ่งก่อสร้าง และอาคารบ้านเรือน เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่ด้านวัตถุ เช่น วัฒนธรรมด้านความคิด ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดทุกอย่าง เช่น ความเชื่อทางศาสนา วรรณคดี สุภาษิต ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นต้น และวัฒนธรรมด้านบรรทัดฐานเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความประพฤติตามระเบียบแบบแผนที่ได้วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536 : 15-16)

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี มีผลต่อกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ทั้ง 2 ประเภท ยกตัวอย่างเช่น นโยบายการพัฒนาที่ผ่านมาเน้นการพัฒนาในระดับโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนนและไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลออกไป ความเจริญที่มีมากขึ้น เข้าสู่ชุมชนใหม่ มีผลทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากเทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามา หากจะพิจารณาในประเด็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและมองเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนนั้น ยกตัวอย่าง วัฒนธรรมการใช้ช้างของชุมชนชาวบ้านใหม่พัฒนานั้น แต่เดิมช้างจะเป็นสัตว์เลี้ยงที่ใช้ช่วยในเรื่องการขนย้ายผลิตผลทางการเกษตร รวมไปถึงการใช้ช้างเป็นพาหนะในการเดินทาง แต่ในปัจจุบันความเจริญที่มีเข้ามาในชุมชน การมีรถยนต์ขนส่ง ใช้สำหรับเป็นพาหนะในการเดินทาง รวมถึงใช้ขนส่งพืชผลทางการเกษตร ทำให้ความสำคัญที่จะต้องใช้ช้างทำงานนั้นลดลง นอกจากนั้น ความเจริญทางเทคโนโลยีก็ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุแต่เป็นแนวคิด ทักษะคติ ความเชื่อ และบรรทัดฐานของชุมชน ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเลือกที่จะใช้ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ใช้อธิบายถึงการปรับตัวของวัฒนธรรมต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และใช้เป็นแนวทางที่จะศึกษาถึงสถานภาพของควาญช่างในปัจจุบันว่ามีสถานภาพ ความเป็นอยู่อย่างไร กับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวที่เกิดขึ้น

10. ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

การยอมรับสิ่งใหม่ หมายถึง การยอมรับแนวคิดหรือวิทยาการที่ประชาชนได้เรียนรู้ โดยผ่านการศึกษาและขั้นตอนการเรียนรู้ จนถึงขั้นการกระทำและการยอมรับจะเกิดขึ้นได้ หากเราเรียนรู้วิทยาการนั้น ๆ ด้วยตนเอง ภาวนา ล้อมกลีบ (2540 : 5-6) กล่าวว่า การยอมรับเป็นกระบวนการทางจิต ที่บุคคลได้รับทราบเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ เริ่มตั้งแต่ได้ยินเรื่องราวของวิทยาการนั้น จนกระทั่งยอมรับไปปฏิบัติ มีลักษณะคล้ายกระบวนการตัดสินใจคำว่าสิ่งใหม่หรือนวัตกรรม หมายถึง ความคิด การกระทำหรือสิ่งของซึ่งบุคคลเห็นว่าเป็นของใหม่ ไม่ว่าจะความคิดนี้จะเป็นของใหม่โดยนับเวลา ตั้งแต่แรกพบหรือไม่ก็ได้แต่ขึ้นอยู่กับที่บุคคลรับรู้ว่ามันเป็นของใหม่หรือไม่โดยความเห็นของบุคคลนั้น ๆ เอง ซึ่งจะเป็เครื่องตัดสินใจตัดสินใจตอบสนองของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้น ถ้าคนเห็นว่าอะไรใหม่สำหรับเขาสิ่งนั้นก็เป็นวัตกรรม ดังนั้นความใหม่ของเรื่องนวัตกรรม จึงไม่จำเป็นต้องเป็นความรู้ใหม่ สิ่งปฏิบัติใหม่จริง ๆ บุคคลอาจมีความรู้ เคยเห็นเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ มาแล้วก็ได้ แต่ยังไม่เคยพัฒนาทัศนคติ ที่จะชอบหรือไม่ชอบและจะรับหรือปฏิเสธ “ความใหม่” ของนวัตกรรมซึ่งอาจจะเป็ความใหม่ในเรื่องของความรู้ ทัศนคติ หรือเกี่ยวกับการตัดสินใจที่จะใช้นวัตกรรม

ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในด้านที่เป็นตัวการในที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น การที่บุคคลหรือกลุ่มยอมรับสิ่งใหม่ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ในบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และค่านิยมของปัจเจกบุคคล หรือบุคคลในสังคม ทฤษฎีนี้จึงเป็นการกล่าวถึงกระบวนการของการยอมรับ สิ่งใหม่ ซึ่งมีข้อสมมุติว่า ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความแตกต่างในด้านบุคลิกภาพความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ ค่านิยม การจะยอมรับสิ่งใหม่เร็วหรือช้าขึ้น ขึ้นอยู่กับลักษณะปัจเจกบุคคล ในชุมชนหนึ่ง ๆ จะมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีแหล่งที่มาอยู่ 3 ประการ คือ

1. การค้นพบ คือ การที่ชาวบ้านได้ค้นพบทรัพยากรหรือการค้นพบพืชผลทางการเกษตรสมัยใหม่ ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพ หรือมีรายได้ดีกว่าเดิม เช่น การค้นพบพืชพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ทำให้ประชาชนได้หันมาทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ใหม่ ประชาชนก็มีรายได้สูงขึ้น

2. การคิดค้นประดิษฐ์ คือ การที่มีผู้คิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้น และมีประโยชน์ต่อชุมชนประชาชนก็จะหันมารับสิ่งใหม่ ๆ นั้นมาใช้กันมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น มีผู้ประดิษฐ์คิดค้นรถยนต์เล็ก ๆ โดยนำเครื่องสูบน้ำมาใช้แทนเครื่องจักร ชาวบ้านได้ประโยชน์หลาย ๆ อย่าง

3. การแพร่กระจาย คือ การยอมรับสิ่งใหม่ ๆ จากสังคมอื่น หรือสังคมภายนอกเรียกได้ว่าเป็นการแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง เช่น การที่ชาวนาได้รับความรู้ เทคนิคใหม่ ๆ ในการทำเกษตรจากประเทศตะวันตก กระบวนการยอมรับสิ่งใหม่ มี 5 ขั้นตอน คือ

3.1 ขั้นการทราบข่าว เป็นขั้นที่สมาชิกได้ทราบว่าสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นแหล่งที่ได้ข่าวจะมาจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน พ่อค้า และสื่อมวลชนต่าง ๆ

3.2 ขั้นของความสนใจในรายละเอียด เป็นขั้นที่ผู้รับสิ่งใหม่สนใจในรายละเอียดอย่างมากและคิดว่าสิ่งใหม่นี้จะเป็นประโยชน์ จึงได้เข้าไปศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเกษตรกรอำเภอ ผู้รู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใหม่นั้น

3.3 ขั้นการประเมินผล เป็นขั้นของการตัดสินใจหรือช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ในการคิดว่าสิ่งใหม่นั้นดีแค่ไหน เพียงไร มีอะไรเป็นผลดีผลเสียบ้าง

3.4 ขั้นของการทดลอง เป็นขั้นที่สำคัญที่ได้ตัดสินใจลงไปพิจารณาทดลอง ถ้าได้ผลดี ก็จะนำไปปฏิบัติจริง ๆ ต่อไป

3.5 ขั้นการยอมรับ เป็นขั้นที่ตัดสินใจว่าจะยอมรับสิ่งใหม่ หรือมีการประเมินผล มาก่อนแล้วตกลงว่าจะยอมรับหรือไม่ ภายใต้นี้จะต้องใช้เวลาบ้างในการยอมรับสิ่งใหม่ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่นี้ สามารถนำมาใช้ในการศึกษาสภาพของควาญช้างโดยจะศึกษามาถึงสถานภาพวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น มีผลมาจากทฤษฎีดังกล่าว เป็นตัวการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งด้านที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ (กังสดาล กนกหงษ์. 2544 : 15-21)

11. แนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานของบุคคล เป็นแนวคิดของการพัฒนาที่ทันสมัยและแพร่หลาย เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธแนวคิดแบบดั้งเดิมที่มุ่งแต่จะก่อให้เกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการตอบสนองต่อความจำเป็นทางวัตถุปัจจัยและความจำเป็นที่มีชีวิตปัจจัย จึงจำเป็นต้องมีควบคู่กันไป แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานจึงเกิดขึ้นโดย ศศิธร นุชนาคา (2536 : 22) ได้จำแนกความจำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นองค์ประกอบหลัก 2 ประการคือ

1. องค์ประกอบที่มุ่งตอบสนองความจำเป็นทางวัตถุ ซึ่งแบ่งเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ คือ

1.1 ความจำเป็นทางด้านความมั่นคงปลอดภัย ซึ่งหมายถึง ความจำเป็นที่จะอยู่รอด

ในสังคมอย่างปลอดภัย หรือหลีกเลี่ยงการคุกคาม ประทุษร้ายทุกรูปแบบ

1.2 ความจำเป็นด้านสวัสดิการ หมายถึง ความจำเป็นในด้านการดำรงชีวิตอยู่ด้วย

วัตถุประสงค์อย่างเพียงพอ หรือการหลีกเลี่ยงความทุกข์ร้อน องค์ประกอบนี้ ได้แก่ อาหาร น้ำดื่ม น้ำใช้ อากาศ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และบริการทางการแพทย์ การศึกษา คมนาคม การสื่อสาร รวมถึงความสะดวกสบายขั้นต่ำ เช่น เครื่องมือที่ช่วยประหยัดแรงงานทั้งหลาย เป็นต้น

2. องค์ประกอบที่ตอบสนองความจำเป็นทางด้านจิตใจ สามารถแยกออกเป็น 2 ประเภทคือ

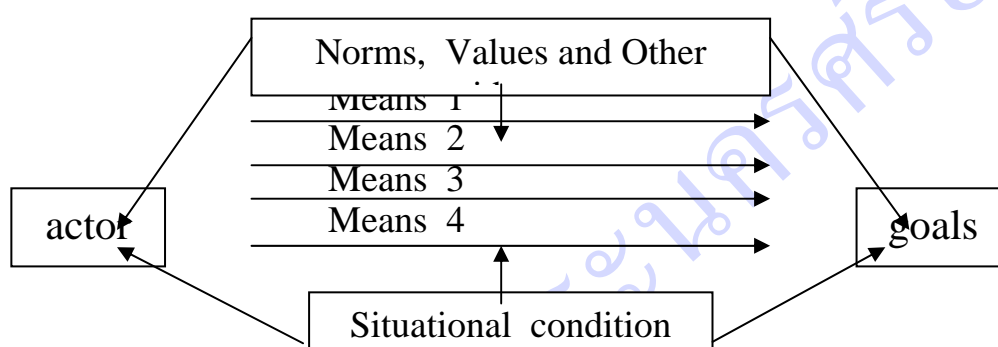
2.1 ความจำเป็นทางด้านเอกลักษณ์ หมายถึง ความจำเป็นในการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างใกล้ชิดและหลีกเลี่ยงการแปลกแยก

2.2 ความจำเป็นทางด้านเสรีภาพ หมายถึง ความจำเป็นในการมีเสรีภาพในการเลือกการกระทำ หรือหลีกเลี่ยงการกดขี่ นอกจากนี้ องค์การผู้ใช้แรงงานระหว่างประเทศได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นขั้นพื้นฐานคล้ายคลึงกัน โดยสรุปคือ ความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ควรประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1) ความจำเป็นขั้นต่ำของครอบครัวด้านบริโภคจำนวนหนึ่ง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการมีสิ่งต่าง ๆ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ และสิ่งของเบ็ดเตล็ดในครัวเรือน ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวก 2) บริการต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับชุมชนที่รัฐบาลควรจัดให้กับประชาชนโดยส่วนรวม เช่น น้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า สาธารณะ การสาธารณสุข การศึกษาภาคบังคับ การคมนาคมขนส่ง ตลอดจนความปลอดภัยในสังคม 3) สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สิทธิของการมีส่วนร่วมของประชาชน ความเชื่อมั่นว่าตนเองย่อมช่วยตนเองได้ของคนในชุมชน 4) การมีงานทำซึ่งจะเน้นจุดหมายและแนวทางหรือเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลถึงจุดหมายของการขจัดปัญหาความยากจน เมื่อมีงานทำย่อมมีรายได้มาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

ความจำเป็นขั้นพื้นฐานนั้น สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์สถานภาพของความอยู่ซึ่งที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ในแต่ละกลุ่มอาชีพได้

แนวความคิดโครงสร้าง-หน้าที่นิยมของพาร์สัน ในส่วนที่เป็นความคิดโครงสร้างหน้าที่นิยมสมัยใหม่จะได้กล่าวถึงนักคิดสองคนด้วยกันคือ ทาคอท (Talcott) และศิษย์เอกคนหนึ่งของเขา คือ โรเบิร์ต (Robert) สำหรับช่วงแรกจะกล่าวถึงความคิด ก่อนท่านผู้นี้เป็นนักคิดผู้ยิ่งใหญ่ ข้อคิด ข้อเขียนของท่านทั้งหมดเป็นจำนวนมากและมีขอบเขตกว้างขวาง พิจารณาในแง่

ปรัชญาแล้ว ความคิดเห็นของท่านประกอบด้วยคตินิยมด้านปรัชญาสามด้านด้วยกัน คือ ธรรมดาประโยชน์นิยม คือ เป้าหมายของการกระทำทั้งหลายอยู่ที่ความสุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ส่วนสาระของ ปฏิฐานนิยม อยู่ที่ว่าจะอะไรที่ทดสอบได้จึงจะเป็นจริง ส่วนจิตนิยม นั้น อาจเรียกอุดมการณ์นิยม ก็ได้ ซึ่งมีสาระว่าความเป็นจริงเป็น สิ่งสมบูรณ์ในตัว อาจเป็น มโนคติหรือเป็นจิตก็ได้ ที่ใช้กันส่วนใหญ่หมายถึงจิตนิยมเนื่องจากความคิดของพาร์สันกว้างขวางมาก ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะบรรยายได้หมด กลวิธีการสร้างทฤษฎีสังคมวิทยาของพาร์สัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543 : 34)

ภาพประกอบ 2 หน่วยการกระทำเสรี (Unit of values and other ideas)

ที่มา : สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543 : 37

การกระทำตามรูปนี้พาร์สันให้ชื่อว่า หน่วยกระทำ (Unit act) โดยที่หน่วยการกระทำหนึ่ง ๆ จะมีผู้กระทำคนหนึ่งหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง การกระทำทางสังคมครั้งหนึ่งจะประกอบด้วยหน่วยการกระทำหลายหน่วย แต่ละหน่วยการกระทำอาจมีคนที่ทำหนึ่งหรือหลายคนก็ได้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543 : 37)

12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กังสดาล กนกหงษ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาสถานภาพ ความรู้และช้างเลี้ยง” ศึกษากรณีความรู้อ้างและช้างเลี้ยงที่เป็นสมาชิกมูลนิธิช้างแห่งประเทศไทย แสดงว่าวัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับความรู้อ้าง มีปรากฏอยู่ในทุกกลุ่มอาชีพ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับความรู้อ้างนั้น มีความแตกต่างกันตามลักษณะการทำงาน ลักษณะการเลี้ยงช้างจะมีความสอดคล้องกับพื้นที่ทำเลเลี้ยงช้างและลักษณะการใช้งานช้างพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ แสดงว่ามีแนวโน้มในการรักษาด้วยพืชสมุนไพรลดน้อยลง ในขณะที่การรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบันได้รับการยอมรับมากขึ้น การพัฒนาและวางแนวทางแก้ไขปัญหาของกลุ่มความรู้อ้างและช้างเลี้ยงให้ตรงประเด็น

และสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงโดยไม่ละเลยบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มความ
 ช้าง

กิตติยา สวัสดิผล (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความเหมาะสมในการกำหนด
 มาตรการ การป้องกันช้างเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานครสรุปว่า สาเหตุในการเข้ามาเร่ร่อนของ
 ช้างในเขตกรุงเทพฯ เนื่องจาก ความยากจนในสภาพปัจจุบันแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของช้างลด
 น้อยลง เนื่องจากการที่กลุ่มนายทุนกว้านซื้อที่ดินเพื่อดำเนินการทางธุรกิจทำให้ระบบนิเวศน์ของช้าง
 เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับภาวะความยากจนและหนี้สินของผู้เลี้ยงช้างที่ขาดแคลนรายได้ การ
 วางงานในช่วงหน้าแล้ง ซึ่งเป็นเหตุจูงใจที่ทำให้ความชุกชุมของช้างเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็น
 การสร้างปัญหาให้แก่สังคม กรุงเทพมหานคร ได้มีมาตรการจับปรับช้างเร่ร่อนเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.
 2538 แต่มาตรการดังกล่าว ยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหา
 นอกจากนั้นการใช้มาตรการดังกล่าวยังขาดการประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเนื่องจากไม่มี
 หน่วยงานที่ชัดเจนในการดูแลปัญหาช้าง การขาดความเข้าใจในปัญหาทั้งจากประชาชนและเจ้าหน้าที่
 ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการละเลยและเพิกเฉยในการปฏิบัติจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน
 งบประมาณในการดูแลจัดการไม่เพียงพอและการทุจริตของเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ดูแลป้องกัน รวมถึง
 อิทธิพลมืดจากกลุ่มนายทุนในการค้าช้าง

ชื่น ศรีสวัสดิ์ (2538 : 25) ได้ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง
 ของ ชาวไทย-กูย (ส่วย) จังหวัดสุรินทร์ ทั้งในอดีตปัจจุบัน และวิเคราะห์ถึงแนวโน้ม
 ในอนาคต แสดงว่าช้างสุรินทร์มีลักษณะที่แตกต่างจากช้างในจังหวัดอื่น ๆ อยู่ 2 ประการ คือ
 ประการที่ 1 ช้างสุรินทร์เกือบทั้งหมดมีช้างไทย-กูย เป็นผู้เลี้ยงและมีความรักความผูกพันกัน
 เหมือนสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ประการที่ 2 ช้างที่สุรินทร์เป็นช้างที่ถูกเลี้ยงเป็นสัตว์เลี้ยงใน
 บ้านและช้างเหล่านี้ก็ได้เปลี่ยนบทบาทจากช้างทำงานมาเป็นนักแสดงกันหมดแล้วสำหรับช้างเลี้ยงที่
 เลี้ยงปัจจุบันมีจำนวนลดลง เรื่อย ๆ จากสาเหตุต่าง ๆ กัน คือ มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้
 แทนช้างทำให้ความสำคัญ ของช้างลดลงมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและค่านิยมเดิม
 เกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง จึงขายช้างเพื่อไป ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ มาใช้และสุดท้าย
 คือการเพิ่มประชากรของช้างเป็นไปอย่างช้า ๆ เนื่องจากระยะเวลาการตั้งครรภ์ของช้างต้องใช้เวลานาน
 ถึง 21-22 เดือน และต้องห่างกันถึง 3-4 ปีจึงจะมีลูกได้อีก

ทองใบ ศรีสมบัติ (2528 : 28) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการ
 เลี้ยงช้างและประกอบอาชีพเลี้ยงช้าง และผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมต่อกลุ่มผู้เลี้ยงช้างของ
 หมู่บ้านช้างหรือหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยแสดงว่า
 ประการที่ 1 สภาพทางสังคมของหมู่บ้านมีความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส เครื่องครัดในประเพณีและ
 วัฒนธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงช้าง เช่น พิธีเช่นหนังปะกำ ประการที่ 2 การเลี้ยงช้าง

ของชาวบ้านสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและมีความผูกพันกับช้างเหมือนเป็นสมาชิกในครอบครัว
 ประการที่ 3 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวบ้านเริ่มจากการหยุดคล้องช้างในปี
 ทำให้ชาวบ้านขาดรายได้ จึงเริ่มเป็นภาระแก่เจ้าของช้างจึงมานำช้างไปประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น ให้
 คนนั่งบนหลังช้าง การลอดท้องช้าง หรือนำไปแสดงโชว์ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ประการที่
 4 การเกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมต่อผู้เลี้ยงช้าง เช่นรายได้ไม่เพียงพอ

ธนาวรรณ บุญแสน (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตของชาวส่วยและประเด็น
 จริยธรรมในการเลี้ยงช้าง ผลการวิจัยแสดงว่า ความเปลี่ยนแปลงจากทั้งภายนอกและภายใน คือ
 สภาพสังคม ที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรมทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตและ
 กระบวนทัศน์ของชาวส่วยบางส่วนอย่างไรก็ตามแนวคิดและวิถีชีวิตของชาวส่วยยังคงสอดคล้องกับ
 หลักธรรม ของพระพุทธศาสนา ประเด็นสำคัญที่ได้จากการศึกษา คือ แนวความคิดของชาวส่วย
 และการมองประเด็น จริยธรรมในการเลี้ยงช้างแตกต่างจากแนวความคิดของทฤษฎีที่ถือชีวิตเป็นจุด
 ศูนย์กลางและทฤษฎีประโยชน์นิยม โดยชาวส่วยมองช้างเป็นเสมือนสมาชิกในครอบครัวร่วมทุกข์ร่วม
 สุข การนำช้างเข้ามาในกรุงเทพมหานคร ก็คือ การพาช้างไปเที่ยว อย่างไรก็ตามถ้าทางรัฐบาลช่วย
 แก้ปัญหาเรื่อง การเลี้ยงช้างได้ก็ยินดีจะดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นเดิม

รักษพล สกุลวัฒนา (2538 : 124) ได้ศึกษาเรื่อง คนเลี้ยงช้างชาวไทยกวยจังหวัด
 สุรินทร์ เป็นงานวิจัยเชิงมานุษยวิทยา เป็นการศึกษาปัญหาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมของคนเลี้ยงช้าง
 ชาวกวย รวมทั้งวิถีชีวิตของคนเลี้ยงช้างในการนำช้างมากรุงเทพมหานคร และการปรับตัวเพื่อการ
 ดำรงชีวิต ในสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน จากการศึกษาสรุปว่า
 ในอดีต การโพนช้างปามาฝึกใช้งานเป็นอาชีพที่สำคัญและนำรายได้มาให้ชาวไทยกวย
 จังหวัดสุรินทร์ และสิ้นสุดการโพนช้างในกัมพูชาเมื่อปี พ.ศ. 2504 จึงทำให้ชาวบ้านขาดรายได้
 ประกอบการไม่สามารถทำนาได้ผลดีนัก และในปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป การเกิด
 วิกฤตการณ์ในหมู่บ้านที่เลี้ยงช้าง คือ การบุกรุกป่าทามสาธารณะ การส่งเสริมการปลูกพืชยูคา
 ลิปดัส ทำให้ทำเลเลี้ยงช้างและปริมาณอาหารช้างลดลงจึงทำให้กลุ่มคนเลี้ยงช้างต้องนำช้างออกหา
 กินนอกหมู่บ้าน และส่วนใหญ่ คือ การมายังกรุงเทพมหานคร ซึ่งคนเลี้ยงช้างเห็นว่ากรุงเทพฯ
 เป็นแหล่งที่มีศักยภาพพอเพียงพอในการตอบสนองในเรื่องอาหารของช้าง เมื่อเข้ามาในกรุงเทพฯ
 คือ ให้คนลอดท้องช้างหรือขายของขลัง หรือขายผลไม้เพื่อให้ผู้ที่มาดูช้างนำมาเลี้ยงช้าง การเข้ามา
 กรุงเทพฯจะใช้รถบรรทุกนำช้างเข้ามา และมักันเป็นกลุ่ม

วารภรณ์ กอบฝัน (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมของควาญช้าง แสดงว่า
 ควาญกะเหรี่ยงผูกพันกับช้างมาตั้งแต่เด็ก แต่ไม่ได้ยึดเป็นอาชีพถาวร ส่วนใหญ่จะมาเป็นควาญช้าง
 ตามปางช้างหลังฤดูทำไร่-ทำนา ส่วนควาญไทยที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยมีอาชีพทำไม้มาก่อนและยึด

อาชีพความงามเป็นอาชีพที่ถาวรกับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เพราะมั่นคงและรายได้ดี การสื่อสารกับช่าง แสดงว่าความงามซึ่งจะมีภาษาเฉพาะเพื่อให้ช่างทำตามคำสั่ง ประมาณ 24 คำสั่ง ความยากะเหรี่ยงและความงามไทยพื้นเมืองเหนือใช้คำสั่งเหมือนกันแต่ความงามไทยภาคกลางจะใช้คำสั่งแตกต่างบ้างเล็กน้อย

สมหมาย ชินนาค (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบต่อชุมชนด้านการผลิตข้าวอุดมการณ์ ชายเป็นใหญ่ผ่านพิธีกรรมความเชื่อกรณีศึกษาพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีปะกำ ของชาวไทย-กวย (ส่วน) เลียงซ่าง จังหวัดสุรินทร์ แสดงว่า แม้นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้ “วัฒนธรรมคนเลียงซ่าง” มาเป็นจุดขายนั้นเพิ่งจัดอยู่ ในระยะเริ่มต้นพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีปะกำยังไม่ชัดเจนนัก แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วก็จะแสดงว่า การคงไว้หรือการจัดให้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปะกำในรูปแบบต่าง ๆ แม้ว่าจะมีเป้าหมายเพื่อโชว์ ให้กับนักท่องเที่ยวได้ชมทว่าในแง่หนึ่งนั้น มันได้ทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำพิธีกรรมความเชื่อนี้ต่อไปเรื่อย ๆ และด้วยเหตุที่ในสังคมของชนกลุ่มนี้ ความเชื่อเรื่องผีปะกำสนับสนุนให้เพศชายมีอำนาจเหนือกว่าเพศหญิงอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นเมื่อพิจารณาในแง่นี้ ก็แสดงว่า นโยบายการท่องเที่ยว ดังกล่าวมีส่วนสนับสนุนให้เกิดการผลิตซ้ำอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ด้วยเช่นกัน วัฒนธรรมการท่องเที่ยว ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น ไม่เคยคำนึงถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศแต่อย่างใด หากแต่คำนึงถึงเฉพาะความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยว และการจัดหาสินค้าทางวัฒนธรรมมาตอบสนองต่อความต้องการ “บริโภค” ของนักท่องเที่ยวเท่านั้น

สิริมา เจริญภัทรเกสัช (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัญหาการเลียงซ่างบ้านและการจัดการปัญหาของคนเลียงซ่างชาวกวย จังหวัดสุรินทร์ แสดงว่า คนเลียงซ่างมีความสำคัญต่อชาวกวยทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีและเศรษฐกิจ ในปัจจุบันการเลียงซ่างต้องประสบปัญหาต่าง ๆ จากการเก็บ ข้อมูลสรุปปัญหาได้เป็น 2 ระดับ คือ ปัญหาหลัก ได้แก่ การขาดแคลนป่าสำหรับเลียงซ่าง การไม่มีอาชีพที่เหมาะสมสำหรับช่าง และการเจ็บป่วยของช่าง ปัญหารอง ได้แก่ การไม่สามารถนำช่าง มาเดินในกรุงเทพมหานคร และการไม่มีน้ำเพื่อทำการเกษตรนอกฤดูทำนา วิธีการแก้ปัญหาของชาวกวยส่วนใหญ่ คือ การนำช่างไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น เป็นช่างโดยสารตามแหล่งท่องเที่ยวและมาเดินในเมืองในจังหวัดต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ช่างมีอาหารกินและเจ้าของช่างได้มีรายได้แต่มีช่างบางส่วนที่เจ้าของยังคงเลี้ยงไว้ในหมู่บ้าน การแก้ปัญหาการเลียงซ่างของชาวกวยได้มีหน่วยงานบางแห่งเข้ามาให้ความช่วยเหลือ เช่น การส่งเสริมอาชีพให้คนเลียงซ่างในหมู่บ้าน การรักษาและตรวจสุขภาพช่าง แต่ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถแก้ไขได้ ซึ่งอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ การขาดความสามัคคีของคนเลียงซ่างในหมู่บ้าน การขัดแย้งของผู้นำใน

หมู่บ้าน รวมทั้งยังไม่มีมาตรการแก้ปัญหา ที่สาเหตุหลัก คือ การขาดแคลนพื้นที่ป่าสำหรับเลี้ยง ช้างซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการปลุกยุงคาลิปดัสตามโครงการอีสานเขียวของรัฐบาล ฉะนั้น หน่วยงานรัฐในพื้นที่จึงควรมีบทบาทในการจัดปัญหานี้ โดยการมีส่วนร่วมของคนเลี้ยงช้างใน หมู่บ้านเพื่อดำรงชีวิตแบบคนเลี้ยงช้างชาวกวย

อารีย์ ทองแก้ว (2535 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง พิธีกรรมเกี่ยวกับช้างของชาวลัวะ เมือง สุรินทร์ อำเภอท่าตูม จ.สุรินทร์ แสดงว่า ความเชื่อของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ในเรื่องของผีปะกำ ซึ่งเป็นผี บรรพบุรุษ ที่มีบทบาทในกลุ่มคนเลี้ยงช้าง พิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิต อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้จักรับรู้คุณของ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ให้ช่วยปกป้องคุ้มครองให้เกิดสิ่งที่ดีงามแก่ชีวิต

एमพงศ์ บุญญาบุษย์ (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการช้างเร่ร่อน ในเขตกรุงเทพมหานคร แสดงว่า ช้างที่เข้ามาเร่ร่อนส่วนใหญ่จาก บ้านตากกลาง อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ผู้ที่นำช้างเข้ามาเร่ร่อนทั้งหมด ประกอบอาชีพหลัก ทำนา อาชีพรอง เลี้ยงช้างแต่เนื่องจากสภาพ พื้นที่ที่แห้งแล้ว ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย ประกอบกับการเลี้ยงช้างที่บ้านเกิด ไม่สามารถสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ เนื่องจากในแต่ละปีช้างสามารถสร้างรายได้ จากการเข้าร่วม แสดงในงานช้างสุรินทร์ปีละ 1 ครั้ง นอกจากนั้นจะมีรายได้บ้างจากการรับจ้างแห่นาค ซึ่งเป็นรายได้ ที่ไม่แน่นอน คนเลี้ยงช้างจึงนำช้างเข้ามาเร่ร่อนขายของหารายได้ในกรุงเทพมหานคร การนำช้างเข้ามา เร่ร่อนทำให้เกิดปัญหาหลัก 3 ประการคือ 1) ปัญหาการเจ็บป่วยและอุบัติเหตุที่เกิดกับช้างเร่ร่อน 2) ปัญหาที่เกิดขึ้นกับควาญช้างเร่ร่อน ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่รัฐรังแก 3) ปัญหาที่เกิดจากการเร่ร่อนของช้าง ก่อให้เกิดปัญหาการจราจรบนท้องถนน ส่วนแนวทางการจัดการ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มี หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) การ ป้องกัน การอพยพของช้างจากจังหวัดสุรินทร์ และ 2) การจัดการช้างเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างไร ก็ตามในประเด็นที่ 2 มักเป็นการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางกฎหมายมากกว่า เพื่อแก้ปัญหา ให้การเร่ร่อนของช้างหมดไปและคนเลี้ยงช้างสามารถมีรายได้เลี้ยงชีพด้วย

13. สรุปหลักการและแนวคิดที่นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัด พระนครศรีอยุธยาจากการศึกษาแนวคิด หลักการและทฤษฎี นำมาสังเคราะห์บูรณาการ ดังนี้ คือ

วิถีชีวิตและปัญหาของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 4 ด้าน

1. ด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน โดยพิจารณาจากเรื่องสถานที่พักอาศัย การดำรงชีวิตและหน้าที่รับผิดชอบ
2. ด้านเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากเรื่องรายได้พิเศษ ความเพียงพอของรายได้ การเก็บออม การมีหนี้สิน ตลอดจนการใช้จ่าย
3. ด้านสังคม โดยพิจารณาจากเรื่องการเมืองการมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ความผูกพัน ความรัก ความเอื้ออาทร ความสัมพันธ์ของญาติข้างต่อครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน ผู้บริหารวังช้างอยุธยา คนในชุมชนและข้าง
4. ด้านวัฒนธรรมและประเพณี โดยพิจารณาจากเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับ งานบวช งานแต่ง งานตาย งานสำคัญทางศาสนา งานช้างสุรินทร์ การเซ่นไหว้ปะกำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา